

ХОРОЛЬСЬКА Т. А.,
ХОРОЛЬСЬКИЙ А. А.,
м. Кривий Ріг

ЛЮДСЬКИЙ ДУХ ЯК ОРГАНІЧНА ІНТЕНЦІЯ ТА ЕКЗИСТЕНЦІАЛ

Культура ХХ століття - це результат тисячолітніх пошуків людського духу, який залишив історії абсолютні устремління до релігійних ідеалів.

Нову мету людських устремлінь започаткували ще гуманісти, починаючи з Ф. Петрарки та Д. Бокаччіо. Вони

визнали своїм девізом пізнання перш за все того, що може бути досліджене емпіричним шляхом. Саме з цієї пори всі зусилля людського роду цілком спрямовувались на вивчення окремих явищ світу, на дослідження окремих проблем та на створення людського знання.

Великий перелом в опануванні світу як світу одиниць відбувся наприкінці XVIII століття, коли людина спробувала переорієнтуватися на цілісне освоєння світу (енциклопедисти та просвітники). Однак людське ставлення до світу продовжувало шукати той синтез в тому ж самому модусі - в модусі чуттєвої першооснови, тобто емпіричного синтезу, основою якого стала матерія, а матеріалізм - вченням.

XIX століття - це епоха, коли людина спробувала створити цілісну науково-раціоналістичну картину світу (Дж. Мілль, О. Конт, Г. Спенсер). Але суто людському, живому духові, життю як цінності цією культурою майже не відводилось місця. Поволі зникає інтерес до індивідуальності, а особистість майже знівельована в явищі колективізму, як спорідненні синтезу одиничних природних явищ з явищами соціальними.

Тим не менше XIX століття часто зупинялось перед пошуком відповіді на питання: що є людина та її сутність, що є її духовність, свідомість та самосвідомість, на чому базується і чим спонукається активність людини тощо.

Неодностайністю думок в багатьох галузях духовної творчості позначене і XX століття. Так, у проблемне поле пошуку нових шляхів, парадигм, цілей та їх пізнання потрапляють знову наукові модуси людського буття, які в свій час вже похитнув І. Кант. Цю духовну традицію продовжує філософія Шопенгауера, Берсона, Ясперса (екзистенціалізм у цілому та його різновиди зокрема). Думка, що шляхом об'єктивного пізнання не можна вийти за межі явищ, стає домінуючою. Людина - не виключно суб'єкт пізнання, вона разом з тим і об'єкт пізнання та самопізнання. У зв'язку з цим людина повинна намагатися зрозуміти не тільки світ, а й свою суть як з боку природи своєї суб'єктивності, так і природної данності.

Тобто, як писав І. Кант, «...фізіологічне дослідження людини має на увазі дослідження того, що робить із людини природа, а прагматичні - дослідження того, що вона як вільно діюча істота робить або може та повинна робити з себе сама» (Кант І. Твори. - Т. 6. - М., 1966. - С. 351).

Майбутнє русло активної діяльності духу об'єктивісти XX століття пов'язують з об'єктивуванням ланцюга понять, уяв

та сприймань, не завдаючись передчуттям, інтуїцією, складністю, витонченістю та гармонійністю духу, на відміну від інтуїтивістів, наприклад. Останні вважають, що саме передчуття, інтуїція, маючи значення першої серед рівних складових духу, виконує функцію організації та гармонізації, враховуючи і природу суб'єкта. А в міру того, як іде удосконалення людини, буття та пізнання, суб'єктивізм інтуїції втрачає свою силу. І в кінці кінців, зливаючись з чуттєвістю, розумом, натхненням і т. ін., інтуїція може виразити ту гармонію внутрішнього стану особистості, яку можна визначити як вищу форму розвитку індивідуальності, що відповідає духовній історії людства.

Дійсно, з розвитком людини, світу та пізнання дух переростає в об'єктивний свідомий вияв людської сутності як дещо ціле, у складі якого - не тільки символи - образи одиничних речей чуттєвого світу, але й абстрактні поняття, людські емоції, цінності та почуття. Тобто внутрішній духовний світ людини не складається з окремих сторін, а є взаємозв'язком відносно диференційованих одиничностей. Він завжди прямує до того, щоб в одному образі-ідеї поєднати з допомогою мислення, розуму, розважливості, відчуттів та почуттів усі складові духу. Ця ідея в історії духовної культури привела до створення поняття під назвою «ідеал» - духовна гармонія та мета, до якої повинні прагнути люди. Ідеал у концентрованій формі виражає собою всі цілі та людські устремління особистості й епохи, гармонізує собою дух, думки, почуття людини. Кожна життєва дія є виразником багатьох суджень та переживань: обов'язку, добра, зла, корисного та шкідливого, гідного та негідного, любові та ненависті, безвідповідальності та відповідальності тощо.

Правда, історія людства свідчить, що воно (людство) завжди та незмінно йдучи до мети, до втілення даного ідеалу, забувало інколи про інші, впадаючи в крайнощі та не допускаючи можливості існування інших ідеалів. Тоді неодмінно починався етап людських трагедій.

Таким чином, ідеал містить в собі могутню сенсо-життєву якість і не є виключно абстрактним символом.

«Все може бути пов'язане внутрішнім гармонічним зв'язком, ніщо не повинно бути подавлене та знищене» (Соловйов В. Читання про Боголюдство // Твори. - Т. 3. - С. 18).

Думці В. Соловйова співзвучна думка Ляйбніца про те, що кожна окрема субстанція, без різниці, який би щабель не займала вона в упорядкованому світі, має здатність виразити себе як індивідуум, але в той же час всі вони знаходяться в

тенденції до чіткої гармонії у світовому синтезі.

Отже, можна стверджувати, що на початку свого становлення як духовної істоти людина, сприймаючи світ в уяві та поняттях, наповнювала свою свідомість, духовний світ принципами та ідеями. Кожний новий аспект та етап олюднення світу означає досягнення символів, смислів, ідей та принципів як наслідку пізнання сутностей «І-го» та «N-го» порядків. Кожний новий смисл, входячи до складу духу, свідомості, не тільки кількісно доповнює цю цілісність, а й інколи веде до «переродження» всієї сутності людини. Смисл ніби «вносить» нове висвітлення духовного світу, орієнтує всі складові на гармонізацію в межах та на засадах нової закономірності (викладеної в смислі), стимулюючи, тим самим життєдіяльність особистості, її розвиток та орієнтацію у світі. Тобто, особистість перебуває у стані духовних зрушень (підйому). Останнє означає, що жодна її сутнісна сила, жодна сторона не залишається інертною, одна сила не паралізується іншою, жоден можливий вид діяльності і руху не залишаються невикористаними.

Так, заглиблення пізнання в сутність явищ людина рано чи пізно зверне на саму себе з метою розібратися у всіх відтінках своїх внутрішніх переживань, з метою простежити стан почуттів та емоцій, який не може бути переданий у всіх своїх обертонах абстрактними поняттями, звичайним словом, мовою. Тоді у людини з'являється потреба та необхідність у якихось особливих формах самовираження, які становитимуть і знаряддя, і наступний етап розвитку духу одночасно. В залежності від роду занять, здібностей, інтересів та таланту це може бути і красномовне слово, і живописний образ, і гармонія фарб чи звуків, власне, символи мистецтва. На жаль, трапляється і таке в духовній культурі, що в мистецьких символах перевага іноді надається формі, а не сутності краси. Так, надтий реалізм або модернізм дають задоволення поглядіві, викликають поклоніння перед талантом митця, але не завжди примушують тріпотіти думку та дух слухача, глядача. Саме ж мистецтво в цьому та інших випадках «надтості» перетворюється з творчості на вподобання.

«Але є особлива форма опанування світу людиною, яка означає найбільш досконалий спосіб висловлення людської чуттєвості, не пов'язаної з умовностями непорушних форм - підкреслює В. Шмаков. - Це - музика. В ній людина вперше отримує свободу здійснитися над багатьма умовностями буття та пізнання світу, відкриває можливість прояву всіх сторін

(сутнісних сил - Х. Т.) свого «я». Невідомими шляхами музична гармонія змушує людину забути своє власне життя, підносячи дух до спостереження вічності. Істинна музика чудовими звуками вливається в душу, «завойовує» та «закріпачує» її навіки. Музика служить супутником та виразником людських надій та сподівань. Вона - духовний лікар людського серця та душі. Музика - не сон, вона кличе людей на шлях високого та прекрасного» (Шмаков В. Священна книга Тота. Великі Аркани Таро. - К., 1993).

Ядром духовної гармонії є людське цілепокладання та його звершення, досягнення. У таких умовах є підстави говорити про життєдіяльність особистості як індивідуума «вищого гатунку», тобто гармонійної, духовно багатой людини. Такий синтез духу, в якому поєднуються та інтегруються відносні одиничності, розкриває нові можливості, простір та свободу свого власного розвитку, а головне - розвитку людини. Отже, гармонізація (органічність) духу не позбавляє жодну із складових виконання індивідуалізованої функції. Навпаки, вона взаємно посилює кожною відносно першою з них кожную відносно другу, і всі вони разом у своїй сукупності створюють той синтез, завдяки якому проявляються і суще, і належне, і можливе, і дійсне.

Сучасний світ іде на зустріч своєму духовному оновленню. Але, як писав І. Іллін, «...багато хто ще не бачить цього: одні тому, що не позбулися своїх старих оман і продовжують вважати їх «останнім словом» життя та правди; інші - тому, що страждання... нашої епохи надто великі й висмоктують у людей всі їхні сили. Є й такі, котрі не знають, з чого почати духовне оновлення...» (Іллін І. Шлях до очевидності. - М., 1993. - С. 290).

Одним із шляхів становлення та розвитку істинної аристократичності духу є шлях як всебічного універсального виховання та просвітництва, так і самоосвіти та самовиховання.